

ПЕРЕРОЗПОДІЛЬНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В XXI СТ.

Показано основні причини проблем бідності та зростаючої соціальної нерівності на початку нового тисячоліття. Проаналізовано статистичні дані, що розкривають негативний вплив неолібералізму в контексті боротьби з бідністю та соціальною нерівністю. Обґрунтовано важливість перерозподільної функції держави в XXI ст. і показано основні напрями її реалізації.

Ключові слова: бідність, державна політика, нерівність, неолібералізм, перерозподільна функція.

O.Trofymchuk, Post Graduate Student

State Organization «Institute for Economics and Forecasting, NAS of Ukraine»

REDISTRIBUTIVE FUNCTION OF STATE IN THE XXI CENTURY

This article describes the main causes of the problems of poverty and growing inequality at the beginning of the new Millennium. Statistical data, revealing a negative impact of neoliberalism in the context of the fight against poverty and inequality, has been analyzed. The author substantiates the importance of the redistributive function of state in the twenty-first century and shows basic directions of its implementation.

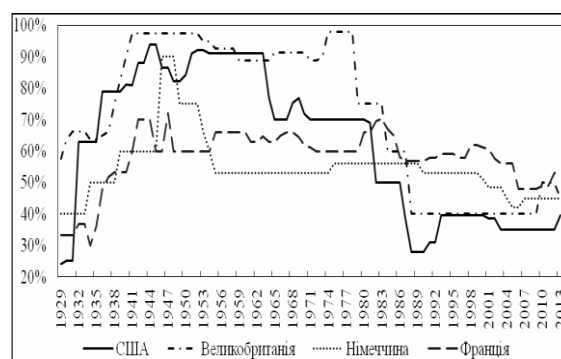
Keywords: poverty, public policy, inequality, neoliberalism, redistributive function.

JEL: H2, H5, I3

Незважаючи на високий рівень науково-технічного прогресу людства в XXI ст. та незалежно від того, як би не назвали сучасну епоху науковці (постіндустріалізм, постмодернізм, інформаційне суспільство тощо), очевидним є те, що в сучасному світі спостерігається багато негативних тенденцій та явищ. Серед головних соціально-економічних проблем варто виділити високий рівень бідності та зростаючу соціальну нерівність як на національних, так і на глобальному рівнях. У 2015 р. 62 найбагатші людини світу володіли таким же багатством, як і найбідніша половина людства, хоча в 2010 цей показник становив 388. Найбагатший 1% населення володіє такими ж статками, що й решта 99%¹. Така ж невтішна ситуація і з розподілом доходів: значна частина людей живе на кілька доларів у день, а доходи 0,01% населення планети в 1000 разів перевищують доходи найбідніших 90% населення, хоча ще 30 років назад це співвідношення дорівнювало 200².

¹ Richest 62 people as wealthy as half of world's population, says Oxfam [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/business/2016/jan/18/richest-62-billionaires-wealthy-half-world-population-combined>

² Трофимчук О. Фінансіалізація економіки: причини та наслідки [Електронний ресурс] // Ефективна

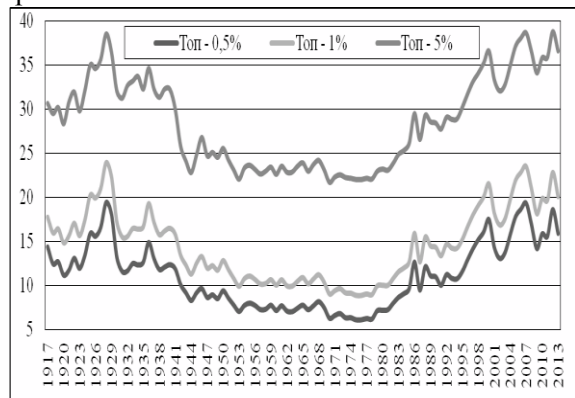

Рис. 1. Динаміка максимальної ставки оподаткування доходів, %

Джерело: Piketty T. Technical appendix of the book «Capital in the 21st century» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://piketty.pse.ens.fr/en/capital21c2>

Існує багато передумов та факторів, що спричинили такий розвиток подій. Починаючи з останньої третини минулого століття пануючим напрямом в економічній теорії та практиці став неолібералізм. Його апологети усіяно пропагують ідею саморегуляції ринку та негативно ставляться до державного втручання в економіку. Неоліберали фактично стали на бік власників капіталу, усуваючи бар'єри на шляху капіталу, робочої сили, товарів і послуг, передаючи ефективні державні

підприємства у приватні руки та прибираючи зі шляху соціальну державу. Зокрема, це легко прослідкувати на рис. 1, де показано, що починаючи з 1970-х років (від початку становлення неоліберальних ідей як наукового мейнстріму) спостерігається падіння максимальної ставки оподаткування в розвинених країнах.

Рис. 2. Частки доходів найбагатших у США (включно із доходами від капіталу), %

Джерело: The World Top Incomes Database [Електронний ресурс]. – March 2015. – Доступний з : <http://knoema.com/TITWTID2015/the-world-top-incomes-database-march-2015>

Як наслідок, панування неолібералізму спричинило зростаючу поляризацію соціальних верств населення. При цьому в США дуже чітко проглядається залежність між активністю державного втручання в економіку та розподілом доходів. На рис. 2 показано частки доходів найбагатших верств у США – це демонструє, що протягом періоду «Золотого тридцятиліття», де держава брала активну участь в економічному житті, спостерігається найбільш рівномірний розподіл доходів населення. Причиною згорання нерівності після Великої депресії та соціально-економічного піднесення країни стала рішуча політика Франкліна Делано Рузвельта під назвою «Новий курс». Спираючись на ідею активного державного втручання в економіку, 32-й президент США здійснив ряд реформ, які обмежували та жорстко контролювали банківську діяльність і фінансові спекуляції; перерозподіляли значні обсяги доходів від багатих бідним; орієнтувалися на забезпечення високого рівня зайнятості, соціального захисту та розвитку реального сектора тощо. Однак багато заходів державного втручання потім були

скасовані, й тому, починаючи із 1975 р. чотири п'ятих населення США засвідчують стагнацію своїх доходів або навіть падіння власного добробуту³. Як перед Великою депресією, так і перед Глобальною фінансовою кризою 2008 р. спостерігалися панування ліберальних ідей та високий рівень нерівномірності розподілу доходів.

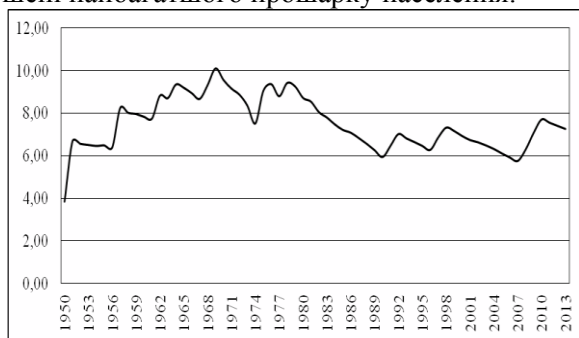
Також на розподіл доходів і багатства значний вплив зчинив процес фінансіалізації. Динаміка нерівності (рис. 2) значною мірою збігається з хвилями фінансової експансії. З 1890 р. до 1930 р. фінансова сфера у США збільшила свою частку у ВВП з 2 до 6%. Після кризи 30-х років цей показник до 1950 р. зменшився до 4%, потім повільно збільшився до 5% у 1980 р. Далі, із прискоренням процесу фінансіалізації, швидкий розвиток фінансового сектора зумовив збільшення його частки в теперішній економіці США (2010 р.) до понад 9% ВВП. Фінансіалізація, по-перше, дозволила капіталістам отримувати надприбутки від фінансових спекуляцій (часто шляхом шахрайства та обману) та, по-друге, дала можливість підтримувати сукупний попит на високому рівні, кредитуючи робочий клас.

Неолібералізм та глобалізація зумовили вигідне становище власників капіталу (в першу чергу ТНК), при цьому послабивши позиції трудового населення щодо профспілкового руху. Згідно з доповіддю МОП реальна погодинна продуктивність праці в нефінансовому корпоративному секторі США зросла з 1980 р. більш ніж на 85%, а реальна погодинна оплата праці – приблизно на 35%. У Німеччині продуктивність праці за останні двадцять років збільшилася практично на чверть, тоді як реальна місячна заробітна плата залишилася на колишньому рівні. Середнє значення частки доходу від найманої праці у 16 розвинених країнах (щодо яких є настільки довгі ряди динаміки цього показника) в середині 1970-х років скоротилося приблизно з 75% націо-

³ Gudrais E. Unequal America: Causes and consequences of the wide – and growing – gap between rich and poor [Електронний ресурс] // Harvard Magazine. – 2008. – July-August. – Режим доступу : <http://harvardmagazine.com/2008/07/unequal-america-html>

нального доходу до майже 65% у період, який передувє світовій фінансовій кризі. В економіках більшості країн світу спостерігається довгострокова тенденція скорочення частки трудових доходів у ВВП⁴.

В епоху неолібералізму тенденція зростання нерівності була зумовлена не лише за рахунок фінансової ренти, важливу роль почав відігравати високий рівень оплати праці вищого менеджменту та доходів глобальних нефінансових корпорацій. Незважаючи на зростання оплати праці управлінців у корпораціях, зарплата простих людей не була такою динамічною. Відповідно до даних, представлених у книзі Томаса Пікеті «Капітал у ХХІ столітті», мінімальна погодинна заробітна плата у США з 1960 до 2013 рр. зменшилася з 10,09 до 7,25 дол. (рис. 3). Практично усе зростання ВВП розвинених країн пішло у кишені найбагатшого прошарку населення.

Рис. 3. Динаміка погодинної мінімальної зарплати у США, 2013 р., дол.

Джерело: Piketty T. Technical appendix of the book «Capital in the 21st century» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://piketty.pse.ens.fr/en/capital21c2>

Таким чином, очевидним є те, що економічна система на глобальному та національному рівнях потребує рішучих коректив у контексті боротьби з бідністю та соціальною нерівністю. Проте однозначного бачення цієї проблеми немає. З одного боку, часто лунають думки про те, що результат праці залежить від зусиль і потрібне лише бажання заробляти, працюючі не повинні утримувати так би мовити «ледащих» членів суспільства тощо. Це все пропагується у книгах про успішних людей, на тренінгах, у розповідях про соціальну мобільність та

роль людського капіталу. З іншого – прихильники перерозподільної діяльності держави стверджують про нерівність стартових умов для досягнення успіху та негативний вплив соціальної нерівності на суспільство загалом. Як завжди, правда перебуває десь посередині: в ідеалі держава повинна створювати робочі місця та інші умови для високодохідної трудової діяльності населення та реалізації їхнього потенціалу, проте банального перерозподілу доходів не уникнути⁵. По-перше, чим вищим є добробут якомога більшої частини населення країни, тим меншою є соціальна напруга, злочинність та загальний моральний стан людей. По-друге, 1 гривня, витрачена в межах вітчизняної економіки бідною людиною, є набагато ефективнішою з точки зору економічного зростання, ніж 1 гривня, витрачена багатієм на відпочинку в провідних курортах зарубіжжя або на нову іномарку. В цьому полягає позитивний ефект перерозподілу доходів. Для стимулювання економічного зростання важливе зростання доходів саме бідних і середнього класу. По-третє, створюючи рівні стартові умови для людей, соціальні витрати держави повинні розірвати замкнуте коло: бідні не можуть інвестувати в освіту, не маючи освіти, вони не можуть збільшити доходів. Вирівнювання розподілу доходів сприяє тому, що бідні можуть отримати високу кваліфікацію, що, в свою чергу, покращує загальну результативність економіки країни та глобальної в цілому.

Негативна динаміка світового ринку додатково актуалізує перерозподільну політику держави. І.Лютий та П.Мороз зазначають, що в умовах стагнації світового ринку промисловості та його негативного впливу на вітчизняний ринок одним із важливих заходів економічного регулювання є реалізація бюджетної політики щодо стимулювання внутрішнього попиту загалом. Бюджетні стимули викликають ефект попиту, який виникає за фінансування урядом інвестиційних витрат, підвищення соціальних трансфертів, зменшення оподаткування доходів і прибутків. Інструментами збільшення соціальних видатків бю-

⁴ Трофимчук О. Фінансіалізація економіки: причини та наслідки [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2014. – №4. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2928>

⁵ Трофимчук О. Витрати держави: міфи та об'єктивна необхідність [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. – 2016. – № 10. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5199>

джету можуть бути трансферти домогосподарствам із низьким рівнем доходів, враховуючи їхню найвищу граничну схильність до споживання, а також збільшення допомоги по безробіттю та пом'якшення порядку її отримання⁶. Політика суворої економії показала, що вона не здатна забезпечити адекватний рівень соціально-економічного розвитку. Настав час активного використання бюджетної політики для регулювання параметрів функціонування економіки. Перерозподільна функція держави на цьому етапі розвитку таким чином значно актуалізувалася. Її ефективна реалізація дає змогу зменшити соціальну напругу та збільшити темпи розвитку економіки. Скандинавські країни слугують яскравим прикладом того, що, перерозподіляючи значну частку ВВП, можна забезпечувати стабільний розвиток економіки та високий рівень добробуту більшості населення країни.

Проблема подолання бідності та зменшення нерівності лягають на плечі держави та міжнародних інститутів, вони не можуть бути подолані шляхом саморозвитку, як про це стверджують більшість апологетів неолібералізму.

У державну програму боротьби із соціальною нерівністю та бідністю варто включити такі напрями, як⁷:

- боротьба із ухиленням від сплати податків корпораціями та приватними особами;
- інвестування у загальні суспільні послуги, такі як охорона здоров'я та освіта;
- справедливий розподіл податкового навантаження, зменшивши його рівень щодо оплати праці та споживання та збільшивши відносно капіталу та багатства;
- встановлення адекватного рівня мінімальної заробітної плати для забезпечення прожитковим мінімумом усіх працюючих;
- реалізація законодавства щодо справедливої оплати праці та боротьба із дискримінацією;

---

⁶ Лютий І.О., Мороз П.А. Суперечності процесів фінансiалiзацiї та їх вплив на економічне зростання в Україні // Економіка України. – 2014. – № 4. – С. 29–39.

⁷ Richest 1% will own more than all the rest by 2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://www.oxfam.org/en/pressroom/pressreleases/2015-01-19/richest-1-will-own-more-all-rest-2016>

- створення ефективної системи соціального захисту населення, в тому числі забезпечення гарантій мінімального доходу;

- узгодження глобальних цілей боротьби із нерівністю.

Таким чином, посилення перерозподільної функції держави на початку нового тисячоліття стає дедалі актуальнішим як щодо зменшення соціальної напруги, так і для забезпечення високого рівня економічного розвитку країни та добробуту населення. Наукова спільнота, власники великого капіталу та вищий державний менеджмент повинні усвідомити, що без перерозподілу доходів від багатих до бідних неможливо забезпечити процвітаюче та безпечне майбутнє.